

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ НІР ХИЖИХ ССАВЦІВ У ПРИРОДНОМУ ЯДРІ БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА «АСКАНІЯ-НОВА»

Ігор ПОЛЩУК, Юрій РЕУТ

Біосферний заповідник «Асканія-Нова»

Polishchuk I., Reut Yu. Features of distribution of holes predatory mammals in a natural nucleus of the Biosphere reserve “Ascania Nova”

Після націоналізації маєтку Фальц-Фейнів у 1919 р. і до 1965 р. на абсолютно заповідному режимі утримувалися дві невеликих ділянки: «Стара» (з 1898 р., 520 га) та «Успенівка» (з 1927 р., 1053 га). Решта площі (84 %) використовувалася як природне пасовище для сільськогосподарських тварин, диких копитних зоопарку та сінокіс. Починаючи з 1966 г., проходило виведення вівцеферм за межі цілини, площа і конфігурація природного ядра стабілізувалися, і нині воно представлено цілиною і старими перелогами, де вже відбулося відновлення корінної рослинності. Санітарне сінокосіння окремих ділянок проводиться з певною періодичністю. Між природним ядром і буферною зоною (агроценозом типового землекористування) існує чітка межа.

Нори лиса (*Vulpes vulpes* L.) і степового тхора (*Mustela eversmanni* Less.) картували на ділянках «Південна» і «Північна» протягом 1979–1998 рр., борсука (*Meles meles* L.) — з часу виявлення першої (1988–1998 рр.). На картосхемі відмічали усі нори незалежно від їх стану, як старі (які багато років вже не використовувалися), так і жилі, але більшість з них у тому чи іншому році досліджень були виводковими. Максимальна давність зареєстрованих лисячих нір на цілині, очевидно, відповідає термінам заповідання окремих масивів, оскільки в період інтенсивного господарчого використання природного ядра вони руйнувалися отарами овець, сінокісною й сінозбиральною технікою. З більшою певністю можна визначитися з поселеннями, розташованими на перелогах, бо площі орної землі були приєднані до цілини в 1965–1968 рр. (Веденьков, 1997).

Виводкові нори тхора добре помітні в період їх відвідування тваринами, але після розосередження виводку, як правило, повторно не заселялись. Крім того, нори на протипожежних смугах швидко руйнувались під час щорічного сінокосіння, тому багаторічного «накопичення» нір не відмічено. Нори борсука, якщо вони декілька років використовувалися твариною, мали великий об'єм викидів ґрунту, котрий може зберігатись невизначено тривалий час в умовах повного заповідання.

Найбільше скупчення лисячих нір виявлено навколо ділянки «Стара» та ближче до її межі. В центральній частині їх значно менше. Таким чином, щільність поселень визначалась не стільки факторами турбування, скільки відстанню до джерел корму, тобто населених пунктів, дендропарку та зоопарку. Тваринницькі ферми, особливо свиноферми, забезпечували безперерйним харчуванням. Недбало зроблені скотомогильники «закритого» типу були цілком доступні для хижаків і до занепаду тваринництва у роки Перебудови радянського суспільства постачали порослят, черепи яких часто зустрічались біля нір та просто степом. «Утилізація» загиблих свійських тварин у приватних підсобних господарствах закінчувалась у кращому випадку, як виняток, прикопуванням трупів, а як правило, падло поповнювало смітники на околиці селищ. Колонії граків (*Corvus frugilegus* L.), одна з яких особливо багаточисельна в дендропарку, також є потужним джерелом поживи. Так, на ділянці «Північна» є скупчення нір напроти урочища «Кролі», хоча населеного пункту поблизу немає. Таке само явище спостерігається і на ділянці «Південна» у південній, найширшій її частині. Шосейна дорога, котра розділяє обидві ділянки, до ліквідації деревних насаджень у 1999 р., де гніздилися боривітри, кібчики, сороки, граки та дрібні горобині, постачала збитими автотранспортом птахами.

Колонії бабака степового (*Marmota bobac* Müller) забезпечували і житлом і кормом. Якщо ж поблизу був ще й і населений пункт чи колонія граків, то лиси неодмінно використовували можливість поселитись саме тут. Цікаво відмітити, що в 76 кв. вони почергово заселяли нори покинутої бабаками колонії, і, таким чином, утворилося своєрідне «лисяче містечко». Найменша щільність нір виявилась у східній частині ділянки «Південна». Не дивлячись на наявність колоній бабаків на східному перелозі лиси уникали цієї території — мабуть позначалась віддаленість від населених пунктів.

Нори тхора степового концентрувалися, головним чином, уздовж шосейної дороги на протипожежних смугах, де ще зберігалися поселення ховраха малого (*Spermophilus pygmaeus*) або поблизу. На вигоні громадської худоби (одному з найбільших місць локалізації ховраха, котре межує з природним ядром) біля с. Асканія-Нова тхором 2 роки використовувалась одна і та ж сама нора.

На відміну від лиса, борсук хоч і селився на колоніях бабаків, але не наближався до населених пунктів, влаштовуючись у центральній частині заповідного масиву. Слід зазначити, що на ріллі, навіть в посівах багаторічних трав на богарі та у лісосмугах в межах охоронної зони, нори згаданих вище хижих ссавців не зустрічались.

Цитована література

Веденьков Е. П. О восстановлении естественной растительности на юге степной Украины. — Асканія-Нова, 1997 — 39 с.